

Kuboaren sei hormak

Urteko saiorik handiena da Bertso Eguna. Kursoaleko oholtza handian, mila eta bostehun bertsozaleren aurrean agertzen ditu lantalde batek aurreko urtean sortutako uste, asmo eta kezak, eta proposamen original batekin aurkeztu.

Esperimentatzeko plaza bihurtu da Bertso Eguna, hara doan entzuleak badaki berritasun bat, gaiak emateko edo bertsotan egiteko modu desberdin bat jasoko duela.

Ederra da egiaztatzea, urtez urte, hain entzuleria askotarikoak zer abegi onez hartzen dituen aurkeztutako lanak. Onarpen gehiagoz edo gutxiagoz, baina entzulea nahiko fidela izan da Bertso Egunarekiko.

Beste kontu bat da esperimentazioak halako plaza ikusgarri batean egiteak, Kursoala laborategi bihurtzeak, eraginik ba ote duen ohiko plazan. Paradoxikoa dirudi, baina esango nuke sarri erakusleiko ikusgarri horrek bere baitan jaso, eman eta irensten duela proposamena, kuboaren hormetara mugatuz han egindako ahalegin itzela. Agian hori ez da gutxi. Baina ez ote litzatekeen eraginkorragoa piramidearen oinarrietatik hasi esperimentatzen, puntaren puntatik hastea baino. Bestela, pentsa liteke bertsolaritzari ematen ari gatzazkiola plaza bat, handia eta espektakularra, baina bakarra, aukera berriak esplora ditzan, urtearen gainerakoa ohiko bertso-gintza moldeetara lerratzen utziz. Gainera, sor liteke egoera arantzaturik, norbaitek pentsa baitezake, agian arrazoiz, agian marmarka aritzearen plazer hutsez, esperimentazio irrealak sortzen ari garela beharrianik gabe –azken Bertso Egun jolastia adibide ona izan daiteke, edo bertsolarien arteko garaiera eta distantzia desberdinak baliatuz egin zena.

Badira salbuespenak. Azken urteotan, beharbada zeresan handiena eman duen eta, nire ustez, eraginkorrena izan den Bertso Eguna, bertsoa generoaren ikuspegitik landu zuena izan zen, 2014koa. Izan ere, bertsolari askoren –ez guztien– kezka atera zuen plaza handira. Beste gauza bat da modua, han egon zen jende asko deseroso jartzerainokoa.

Batzuek pentsatuko dute ondo dagoela hori, jendea astintzea dela eragiteko modu bakarra; bestetziek pentsatuko dute hori publikoaren aldartea behartzea dela, bertsoaren aitzakian tarte atsegina pasatzera joan den zalea motibo gabe ernegatzea.

Deigarria egin zitzaidan hurrengo urteko Bertso Eguna amaitzean –ez zen hala apropos egin, baina uste dut aurreko urtekoaren konpentsazio moduko bat izan zela, saio sinpatikoa, jolastia, asmo handirik gabea egitearena–, deigarria egin zitzaidan, nioen, euskal kulturgile ezagun bat, gizonezkoa, etortzea esanez nola asmatu genuen genero kontuak saioan zehar naturaltasunez txertatzen, aurreko urteko gai zuzenegi edo agresiboen aldean. Zer pentsatua eman zidan hark. Azken batean, pertsona hark iradoki nahi zuena zen, nire ustez, zenbait gai ez direla era esplizituan eman behar, baizik eta errealitate normalizatu batean ezarri. Esan nahi baita generoaz hitz egiteko ez dagoela zertan alua absolutu bezala aipatu behar, saio normatibo batean zakila absolutu moduan aipatzen ez den bezala. Bertsoak ez du horrela funtzionatzen. Nahi bada, alu estuez eta zabalez, hitz egin daiteke, zakil handiez eta txikiez hitz egiten den (zen?) bezala, baina ez dakit bide horrek norabait eroango gaituen. Agian bai. Talentu handia behar, hori seguru. Diskurtso berriak sortzeko talentu handia behar da.

Ohartu naiz, plazako jardunean, hobeto funtzionatzen dutela gaiak era naturalean jarrita, esplizituki jarrita baino. Jakin behar dugu entzulea alde dugula –kontra dagoenik ere izango da, baina isilik daude–, ez dugula etsai, alegia. Konplizitate hori landu behar dugu, antzokiko besaulkietan gizarte osoa ordezkatu gabe, eta gizarte osoaren miseria guztiak

entzuten dugun horren bizkar gainera zamatu gabe. Mundua aldatzeko aukera dugu, geuk sortzen baitugu mundua hitzez, baina nekez egingo dugu hori entzulea soinez soin gurekin ez baldin badator.

Gai-jartzaile eskolatuak

Urteko beste ebentoetako bat Gai-jartzaile eskola izan da. 2014 urte hondarrean hasi eta 2015eko erdialdera arte iraundu. Bertsozale Elkarteak sustatutako ekimena izan da, zenbait bertsolarik kezka azaldu ondoren ohiko plazan dagoen gai aldetiko panoramarekin. Urte askotako eztabaida: norainoko esku hartzea egin behar duen Elkarteak saioen herri izaera urardotu gabe. Inork ez du gai onik ziurtatzen, baina egia da bertsolariak askotan babesik gabe geratzen direla edozein gai-jartzaile inprobisaturen atzaparretan. Duela gutxi izan nintzen halako saio baten lekuko: gai-jartzaile lana egitea egokitu zitzaion laguna pertsona azkar eta jantzia zen, hargatik emango zioten kargua, baina hark ez zekien gai bat zer zen, nola jartzen den, zer beharrian dituen bertsolariak, zer oreka mantendu behar den aukeraren bat izateko saioa taxuz atera dadin. Noski, gaizki pasatu zuten bertsolariek.

Kezka horiek buruan, eta zenbait bertsolari eta idazleren laguntzarekin, zortzi jardunaldiko ikastaroa egin zen. Idazleena izan zen ideien esparrua zabaltzeko; bertsolariena, gai-jartzaileek ezagut zitzaten inoiz esan gabeak: zer espero duen bertsolariak, zer asmo dituen, zer tentsio bizi duen, plazan zer funtzio bete nahi duen.

Ez zen eskolaren asmoa gai-jartzaileei esatea zer gai jarri behar duten, baizik eta azaltzea gai bat jartzeak zer inplikazio dituen: bertsolariengan, saioaren harian eta, azken buruan, entzulearengan.

Ikusteko dago ondoriorik izango ote duen eskolak. Agian uretara botatuko hartxintxarra hondora joango da, agian uhina hedatu egingo da.

Delegazioaren amaiera

Gai-jartzaileen jardunarekiko kezkaekin abiatu zen eskola; aitortu behar dut gero eta gehiago miresten dudala Xabier Amuriza. Hark bazekien zerbait saio integralak proposatu zituenean. Amurizaren arazoa da oso aurretik ibili dela beti. Saio integrala zen bertsolariak gai-jartzailearen sokatik libre egiteko moduko saioa, bertsolariak beren kabuz, aldez aurretik zenbait ideia adostuta. Bat-batekoari eragin gabe, baina zenbait ideia harilkatzeko bide emango zuen aurrelana zen.

Ez zuen funtzionatu. Bertsolari gutxi agertu ziren Amurizak eskatzen zuen ildoari jarraitzeko adorearekin. Edo ez zeuden ados proposamenarekin, besterik gabe. Bi arrazoi izan zirela esango nuke. Bata: bertsolariak askotan saiora zerrutik erortzen diren paraxutistak dira. Herrira heltzen dira, bertsoak kantatzen dituzte, badoaz. Gauza normala, jaialdi bateko hiruzpalau bertsolari asteburuero bizpahiru saio dituztenak izanik. Borondateak ez dezake gehiago. Bigarrena: oso kasu puntaletan izan ezik –zale-zaleen aurrean egindako afariak, eliza aurreko eguerdiko saio laburrak–, bertsozalea emandako gaiak eratzen duen saio egitura etenera ohitu da. Gaiak –aitor dezagun– kleanex izaera du. Oso gaurkoa.

Gaur egun –hau ere egia gordina da–, bertsolaria oso kezkatuta dago gaiekin, baina, aldiz, ez du ezer egiten gai horietan esku hartzeko, grosso modo esanda. Bertsozintzan badago halako tabu absurdo bat zeinak eragozten duen bertsolariaren erabakimena kantatu beharreko gaietan. Ez luke horrela izan behar. Sinetsita nago garaia iritsi dela bertsolariak zezenari adarretatik heltzekoa. Beti ez da posible izango, baina aukera dagoenean, bertsolariak eta gai-jartzaileek zer egin nahi duten adostu behar dutelakoan nago. Bertsolariak erabaki behar du zeri buruz kantatu, delegazio luze horri amaiera emanaz.

Hogei urte egin ditut plazetan gai-jartzaile lanean. Urte horietan guztietan sinetsita egon naiz ordu eta erdi batez euskaraz eta hitz hutsez jendeari atsegina ematea –zer pentsaturen bat noizean behin– izugarritzko lorpena zela. Eta

hala zela uste dut. Saio on baten ostean jendearen esker ona sentitzea da mundu honetako gauza beteentako bat. Sinplea, baina egia.

Azkenaldian, hala ere, burua lainotu dit pentsamendu bategi, ea ez ote gabiltzan errepikatzen eskema bera behin eta berriz: jaialdi sinpatiko bat egin, benetan inor astinduko ez duena, eta etxera bueltan pozik. Garai likidoetan bizi omen gara; ez ote dagoen bertsoaren formula oraindik forma solidoan. Txapelketa salbuetsita, hor arrazoiak askotarikoak baitira, non lortu dute bertsolariek oihartzun handiena azken urteotan? Plazatik kanpo: iritzi-emaile, kazetari lanetan, musikari, idazten.

Badira ekimenak arestian aipatutako solidotasun hori haus-tan saiatu direnak, puntualak askotan, bere baitan hasi eta amaitzen direnak. Badira beste batzuk denboran jarraitutasun bat izan dutenak –*Ez da kasualitatea* formatua datorkit gogora, nire ustez azken aldian egin den gauzarik onenetakoa–. Saio horietan badago asmo bat, ilusio bat, esango nuke, entzuleak berehala jasotzen duena.

Ilusio hori, inplikazio hori hedatu egin behar dela uste dut. Kontuz, ez naiz esaten ari plazan dabiltzan bertsolariak inplikaturik ez daudenik. Egin duten apustua, bertsolari izan eta herriz herri kantuan aritzeko lana eta zama hartu izana, eskuzabaltasunaren seinale da; euskaraz ari diren artistek, oro har, duten eskuzabaltasun berbera. Hala ere, sortu diren zenbait inertzia apurtzeko garaia iritsi dela uste dut. Saio ba-koitza bakarra balitz bezala eraiki.

Zalantzak argitze aldera, ez naiz esaten ari bat-batekotasu-na traizionatu behar denik, gai-jartzailea arduratu beharko da hori ziurtatzeaz, baina bertsolariari bai eskaini behar zaio beretik kantatzeko aukera. Negoziazioa beharrezkoa da bertsolari, gai-jartzaile eta entzuleen artean. Bertsolariek aukera izan dezaten izateko herriaren ahots, taldearen bozeramaile edo norberaren aldarri. 🍷